

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

ЛАВРЕНЮК ОЛЬГА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 391(477)

ЕТНОНАЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОГО ВБРАННЯ

26.00.01 – теорія й історія культури

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Київському національному університеті культури і мистецтв,
Міністерство культури України, м. Київ.

Науковий керівник: доктор мистецтвознавства, професор
Михайлова Рада Дмитрівна,
Київський національний університет культури
і мистецтв, професор кафедри тележурналістики,
дикторів та ведучих телебачення.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Афанасьєв Юрій Львович,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
професор кафедри образотворчого мистецтва
та дизайну;

кандидат мистецтвознавства
Ямборко Ольга Ярославівна,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника, доцент кафедри дизайну
і теорії мистецтва.

Захист відбудеться «21» жовтня 2016 року о 16 годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 26.807.02 Київського національного університету культури і
мистецтв за адресою: 01601, м. Київ, вул. Є. Коновальця, 36.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Київського національного
університету культури і мистецтв за адресою: 01601, м. Київ, вул. Є. Коновальця, 36.

Автореферат розіслано «20» вересня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

А. М. Підлипська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Одним із провідних виразників української культури є народний одяг, який поєднує в художньо-утилітарному ансамблі мистецтво крою, ткацтво, вишивку, аплікацію, плетіння, обробку шкіри, металу, дерева. Утвердження нових національних свят, проведення щорічних та разових державних акцій, заходи закордонних шанувальників української вишиванки, що пов'язані з презентацією українського народного вбрання, демонструють його активне проникнення в сучасний побут. Звернення до народного вбрання як витвору мистецтва, історичного надбання та національного символу України відображає не лише увагу до його різноаспектного використання, а й спонукає до наукового вивчення в мистецтвознавстві, етномистецтвознавстві, історії художньої культури, культурології, народознавстві.

Етномистецтвознавчі аспекти з цієї проблематики знайшли деякі відображення в працях О. Афанасьєва-Чужбинського, М. Білан, З. Васіної, Ф. Вовка, О. Воропая, Я. Головацького, О. Єфименка, П. Іванова, О. Косміної, Т. Косміної, Я. Марковича, К. Матейко, Т. Ніколаєвої, Б. Познанського, А. Пономарьова, П. Чубинського, Г. Стельмащук, М. Сумцова, Д. Щербаківського й ін., що оприлюднені впродовж XVIII – XX ст.: у них наголошено на самотутніх рисах українського народного костюма, особливостях його створення, специфіці побутування, властивостях, зв'язку із декоративно-прикладним мистецтвом, національною художньою культурою.

Водночас у комплексі культурологічно-мистецтвознавчих проблем набуває ваги питання образно-мистецької змістовності народного вбрання як своєрідного художнього розпізнавального виразника різних соціальних груп та прошарків у процесі історичного формування українського етносу, соціуму, державності. Попри те, що окремих сторін означеного питання свого часу торкалися Ф. Вовк, Д. Щербаківський, П. Білецький, В. Балущок, такі аспекти вивчення народного вбрання залишаються за межами системного наукового аналізу, хоча аналогічні дослідження здійснені на європейському матеріалі О. Гербеновою, Л. Кібаловою, М. Ламаровою, на російському – Р. Захаржевською, О. Кіреєвою, Т. Козловою. Для українського мистецтвознавства питання про зміну художніх властивостей, формування образно-змістовного українського вбрання у зв'язку з історичними умовами й суспільними запитами, в умовах сучасних трансформацій вітчизняної культури, внутрішніх та зовнішніх політичних протистоянь набуває актуальності та переосмислення як значного культурно-мистецького потенціалу.

Відсутність комплексного мистецтвознавчого дослідження українського вбрання в аспекті вивчення його етномистецьких особливостей та їхніх змін як віддзеркалення суспільно-культурних історичних зрушень й обумовило звернення до означеної теми.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах цільової комплексної програми наукових

досліджень Київського національного університету культури і мистецтв «Трансформаційні процеси в культурі та мистецтвах України» (Державний реєстраційний № 0107U009539).

Мета дослідження – розкрити динаміку формування етномистецьких особливостей українського національного вбрання в контексті історично обумовлених обставин.

Відповідно до мети визначено такі **завдання** :

- проаналізувати історіографію проблеми та джерельну базу дослідження;
- з’ясувати історичні передумови та обставини формування українського національного народного вбрання, їх співвідношення з культурно-мистецькими процесами та суспільно-політичними запитами;
- визначити періоди розвитку українського вбрання, його художні особливості та суспільні функції в конкретних історичних умовах;
- висвітлити еволюцію і трансформацію мистецької образності українського вбрання в загальному контексті культурних процесів переддержавного, ранньодержавного та імперського періодів;
- охарактеризувати регіональну варіативність мистецьких рис українського народного одягу в сільському та міському середовищі ХІХ – початку ХХ ст. ;
- виявити специфіку впливу соціально-економічних перетворень кінця ХІХ – початку ХХ ст. на етномистецькі властивості традиційного народного вбрання.

Об’єкт дослідження – процес формування українського національного вбрання як витвору народного мистецтва, відповідного історичним умовам та суспільним запитам.

Предмет дослідження – етномистецькі особливості українського національного вбрання, його історичні зміни.

Географічні межі дослідження охоплюють центральний, південно-східний та північно-західний регіони України, історично відомі як Середня Наддніпрянина, Слобожанщина, Південь України, Полісся, Волинь, Поділля, до яких нині входять Київська, Харківська, Полтавська, Херсонська, Дніпропетровська, Одеська, Вінницька, Волинська, Чернігівська області. В окремих випадках для порівняння залучено матеріали із Прикарпаття й Закарпаття.

Хронологічні межі дослідження визначені етапами формування українського народного костюма та його регіональних різновидів, що обумовлені історичними й мистецькими процесами від появи слов’ян (І – V ст.) до утворення українського народу (XVIII – XIX ст.).

Методи дослідження. У дисертаційній роботі застосовано хронологічний метод – з метою аналізу й послідовного хронологічного викладу матеріалу, визначення етапів еволюції традиційного українського костюма; історично-порівняльний – для виявлення динаміки змін традиційного українського вбрання в контексті загальноісторичних процесів та розвитку культури;

мистецтвознавчий – для розкриття різних аспектів мистецьких процесів і явищ, методи аналізу й синтезу, логічний – для аналізу історичних явищ на кожному етапі його розвитку; синхронний – для означення подій, що відбувалися в суспільстві в період формування конкретних особливостей українського вбрання; дихронний – для періодизації історичних процесів, на тлі яких відбувалося формування українського костюма; ретроспективний – для вивчення суспільних запитів щодо українського вбрання у співвідношенні з відповідними ситуаціями на пізніших етапах; порівняльний – для виявлення характеру набутих і втрачених рис українського вбрання в процесі його розвитку; метод моделювання подій – для реконструкції образного змісту українського національного вбрання. Для розгляду фактів та подій у взаємозв'язку та взаємообумовленості застосовано принцип історизму, для відтворення сукупності позитивних та негативних проявів – принцип об'єктивності.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в дисертаційній роботі вперше:

– розглянуто регіональні особливості слов'яно-давньоруського одягу, його обумовленість об'єктивними факторами (природно-кліматичні, господарсько-економічні, політичні умови, розвиток місцевих слов'янських традицій), дієвими в наступні епохи;

– виявлено мистецькі особливості козацького вбрання, що віддзеркалило станове розшарування суспільства в добу визвольної війни та Гетьманщини;

– проаналізовано художні риси українського і російського костюма XVI – XVII ст., які були виявом різних економічних, побутово-правових, ментально-звичаєвих укладів населення України й Московської держави;

– простежено динаміку змін мистецьких властивостей комплексу українського національного вбрання в умовах розкладу феодальної системи і становлення капіталістичного ладу;

– виявлено художню специфіку одягу представників цехових організацій, визначальну для українського міського костюма XV – XVIII ст. та українського традиційного вбрання;

– на основі вивчення архівних матеріалів та взірців живопису, розкрито причини й динаміку історичних трансформацій одягу української козацької старшини в XVI – XVIII ст., скасування у XVIII ст., відродження у XIX – на початку XX ст.;

– з'ясовано вплив загальноєвропейських та внутрішньодержавних культурних зрушень на мистецьку основу традиційного національного українського одягу в міському середовищі в другій половині XIX – на початку XX ст.;

– охарактеризовано культурно-мистецьку роль традиційного українського національного вбрання в умовах активізації визвольного та культурного руху XIX – початку XX ст.;

– проаналізовано регіональні й локальні мистецькі особливості традиційного українського народного вбрання в сільському та міському середовищі, обумовлені індустріалізацією.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що їх можна використовувати у викладанні загальної історії мистецтва, історії українського мистецтва, історії декоративно-прикладного мистецтва, історії костюма, у підготовці спецкурсів, монографій, підручників з історії традиційного українського вбрання, у дослідженні етномистецьких тенденцій моди, у творчій діяльності вітчизняних дизайнерів.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою працею, у якій запропоновано комплексний аналіз етномистецьких особливостей українського народного вбрання XIX – початку XX ст. Основні наукові результати одержані дисертантом особисто. Наукові публікації з теми дисертації є одноосібними.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження обговорено на засіданнях кафедри мистецтвознавства Київського національного університету культури і мистецтв. За темою дисертації зроблено доповідь на науково-теоретичній конференції «Українська культура» (Рівне, 2012).

Публікації. Основні положення й результати дисертації відображено в шести одноосібних працях, які опубліковані в наукових фахових виданнях України, одна з них – у виданні, зареєстрованому в міжнародних наукометричних базах.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (204 найменувань). Загальний обсяг дисертації – 198 сторінок, із яких 177 – основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження, охарактеризовано джерельну базу, розкрито новизну та практичне значення результатів проведеної роботи, апробацію її результатів.

У **першому розділі** – «Історіографія, джерела та методи дослідження» – проаналізовано історичну, етнографічну, народознавчу, культурологічну, мистецтвознавчу, публіцистичну літературу з означеної теми, з'ясовано стан її вивчення.

У **підрозділі 1.1.** – «Історіографія проблеми» – розглянуто концептуальні підходи (М. Грушевський, М. Максимович, Я. Маркович) до осмислення різних шляхів етногенезу українців і росіян, розвинені в 50 – 70-х рр. XX ст. у науковій дискусії, до якої долучилися історики Б. Рибаків, С. Токарев, П. Толочко, П. Третяков, М. Брайчевський, Г. Штихов, мовознавець Г. Півторак, пізніше – історики, філософи й культурологи В. Смолій, О. Субтельний, М. Попович, Н. Яковенко, М. Білан, З. Васіна,

О.Косміна, Т. Косміна, Т. Ніколаєва, А. Пономарьова, Г. Скрипник, Г. Стельмашук та ін. Як пріоритетна наукова думка, означена ідея була підкріплена науково-теоретичними розробками й реконструкціями давньоруського одягу: за соціальним принципом як селянського, міського й князівського (П. Толочко, 1980), за соціально-корпоративним, сформованим субкультурою, як князівсько-боярського, військово-дружинного, культово-церковного, народно-низового (Р. Михайлова, 2007). Ознаки українського народного вбрання від слов'яно-давньоруської епохи, доби феодальної роздробленості, періоду XIV – XV ст. відстежували А. Козаченко, Н. Лебедева, Г. Маслова, що було підсумовано в працях Л. Артюх, Т. Косміної, Т. Ніколаєвої, Г. Стельмашук про селянський одяг та козацькі строї XVI – XVIII ст. як вираження «національного етносимволу».

Іноетнічні впливи на український народний костюм у Слобожанщині та степовій Україні з другої половини XIX – початку XX ст. відзначали Д. Багалій, Н. Дворнікова, Н. Закревський, В. Зуєв, О. Єфименко, Б. Познанський, пояснюючи їх специфікою історичних умов та політичних обставин; Л. Нідерле, а згодом Г. Маслова (одяг українського Полісся, Київщина, Чернігівщина), Н. Дворнікова, Н. Лебедева, В. Наулко, Л. Тазихіна провели порівняльний аналіз етномистецьких рис одягу російського, українського й білоруського народів. Етнографічно-мистецтвознавчий напрям досліджень одягу, який започаткували О. Афанасьєв-Чужбинський, Я. Головацький, О. Єфименко, П. Іванов, Я. Маркович, Б. Познанський, М. Сумцов, П. Чубинський, у другій половині XX ст. у сфері народознавства розвивали К. Матейко, В. Миронов, Т. Ніколаєва, Я. Прилипко, Г. Стельмашук, Г. Щербій. У працях цих учених здійснено класифікацію традиційного вбрання за етнографічним районуванням. Аналіз видів, типів, частин одягових комплексів, здійснений Ф. Вовком із залученням значного матеріалу польових досліджень, вивчення традицій слов'янських і неслов'янських народів, з посиланням на праці польських дослідників О. Мишацького-Ілліча, І. Морачевського, К. Мошинського, Е. Руликовського, дав підстави визначити ймовірність подальших еволюційних змін національного вбрання.

Одяг у становому суспільстві розглядали В. Балушок, П. Білецький, З. Васіна, Ф. Вовк, Т. Козлова, О. Косміна, В. Миронов, Т. Ніколаєва, М. Рабинович, Д. Щербаківський; в аспекті статево-вікового та гендерного розподілу й родинного статусу – К. Матейко, Ф. Стеблій, Г. Стельмашук, Т. Стриженова, О. Субтельний; народних традицій та етикету – Ю. Белічко, А. В'юник, М. Кравець, Ф. Стеблій, В. Скуратівський. На такій основі виділено пріоритети народного одягу: естетичний (актуалізувався під час свят), обрядовий (весільні або поховальні ритуали), за функціональними ознаками – як ритуальний, святковий, буденний (домашній), робочий; соціальний – убрання правлячих верств; козацький; культовий; за типом організації середовища побутування – як одяг міського населення та одяг

селян та регіонально-локальних відмінностей (матеріал, крій, оздоби, спосіб ношення). У науковій полеміці 1910-х – 1990-х рр. було також вироблено єдині методологічні підходи до вивчення історичних матеріалів (С. Токарев).

Необхідність сучасного наукового осмислення українського вбрання як мистецького й етнонаціонального явища в історично-діалектичному, еволюційно-трансформаційному аспекті полягає в актуалізації його використання в умовах нових викликів часу, історичних протиріч та протистоянь, збереження як одного з головних етносимволів України.

У підрозділі 1.2. – «Джерельна база, методологія дослідження, основні поняття» – з'ясовано, що підгрунття роботи складають письмові пам'ятки XII – XIII ст.; повідомлення іноземних авторів X – XVIII ст., архівні документи, законодавчі та міські акти, мемуарні твори, етнографічні джерела XVII – початку XX ст.; археологічні матеріали; твори мистецтва – іконопис, фрески, книжкові мініатюри, портретний живопис XVI – XIX ст., художні альбоми, монографічні видання з мистецтвознавства; фотоматеріали кінця XIX – початку XX ст.

Методологічну основу дослідження підсумовано як комплексний метод, що включає мистецтвознавчий аналіз, необхідний для об'єктивного узагальнено-ретроспективний розгляду українського народного вбрання як історичного явища.

Наголошено на важливості значенні категорій «традиційне» і «народне»; «традиційне» розглянуто в контексті дослідження як елемент соціально-культурного спадку, що зберігаються в суспільстві або окремих соціальних групах упродовж довгого часу; «народне» потлумачено – як притаманне історично сформованій спільноті, об'єднаній певною територією, мовою, ментальністю, культурними зв'язками. Поняття «етномистецький» потрактовано як відображення властивостей художнього витвору, позначеного сукупністю виразних сталих рис, приналежних конкретній етнічній спільноті і відмінних від інших спільнот за наявності сформованої та закріпленої в неї самосвідомості й історичної пам'яті.

У другому розділі – «Формування художніх рис українського народного вбрання в умовах етнокультурних процесів VI – першої половини XIX ст.» – охарактеризовано слов'яно-давньоруську мистецьку основу традиційного вбрання, динаміку його змін від додержавного періоду до входження українських територій у склад Російської імперії.

Підрозділ 2.1. – «Етномистецькі риси одягу східних слов'ян напередодні виникнення Давньоруської держави (VI – IX ст.)» – висвітлює формування мистецьких традицій українського народного вбрання, його особливості на етапах появи праслов'янської та слов'янської людності.

Об'єднані в племена слов'яни досягли воєнної демократії, політичну структуру яких утілювали центри VI – VIII ст. – укріплені поселення, місця збору озброєних дружин, осередки ремесла й торгівлі на Черкащині, Чернігівщині, Сумщині, Волині та в Києві. За наявності крупних дулібо-

волинських центрів (Волинь, Буськ, Лучиськ) саме Київ, племінний центр полян, маючи значні економічні та культурні переваги, почав набувати значення столичного міста. Уцілілі історико-культурні пам'ятки початку I тис. (матеріали поховань початку I тис. н.е. зарубинців, пшеворців, черняхівців) дають змогу реконструювати деталі одягу праслов'ян та слов'ян. Визначено характерні риси одягу: у зарубинців – бронзові й залізні фібули, шпильки, ланцюжки; у пшеворських племен – застібки-фібули характерної форми з кільцевим потовщенням; у носіїв київської культури IV – V ст. – металеві прикраси з емаллю, які свідчать про мистецькі контакти слов'ян з угрупованнями балтів і фіно-угрів. Водночас речі комплексу емалевих прикрас пізньозарубинецького та київського населення поєднують ознаки локальних «етнографічних» виробів із місцевими стилістичними (крупномасштабність виробів, геометричність форм, емалеве оздоблення). Уявлення про ймовірне вбрання слов'ян – мешканців територій майбутньої Русі-України – демонструють також металеві вироби слов'ян VII – першої половини VIII ст. наддунайської традиції з Пастирського городища на Черкащині, срібна гарнітура поясів, стиль виконання якої умовно названо «геральдичним», їх пов'язують з військовим прошарком.

Етномистецьку виразність убрання слов'ян, як засвідчують археологічні матеріали, складала металеві вироби – прикраси, що відрізнялися в різних племен, та поясний набір, який належав переважно військовим.

У підрозділі 2.2. – «Давньоруський костюм та його роль у формуванні українських стрій: станові, корпоративні й етнічні елементи (X – початок XIV ст.)» – розкрито етномистецькі особливості одягу давньоруського часу.

У результаті тривалого внутрішнього розвитку східнослов'янських племен, збагаченого впливами культур сусідніх народів, склалася одна з найбільших держав середньовічної Європи – Русь, поява якої була наслідком геополітичних процесів, соціальних відносин, змін у свідомості, розкладу первісного соціального ладу, виникнення феодальних відносин. Історичним центром держави було Середнє Придніпров'я, зокрема Київ, де традиції політичного життя сягали скіфо-античних часів. Існування відносно єдиної Київської держави охоплює період з IX по 30-ті рр. XII ст. Державна політична форма – ранньофеодальна монархія з елементами федералізму – призвела до появи впродовж XII ст. численних князівств, зокрема Чернігівського, Галицько-Волинського, Володимиро-Суздальського, Новгородського, Смоленського, що мали свій політичний, економічний, культурний статус. Етномистецькі особливості давньоруського вбрання обумовили традиції, які брали свій початок з додержавного періоду, у т.ч. племінний розподіл. Від такого укладу походили елементи одягу, змістовний образ якого визначали прикраси – знак племінного об'єднання; бронзові та срібні оздоби застосовували для голови, шиї, грудей, рук тощо.

У давньоруський час сформувалися такі елементи жіночого одягу, як сорочка, поясний одяг (дві запаски, плахта), головні убори (вінок, вінець-

корун, в одруженої жінки – убрус, намітка). Комплекс чоловічого одягу складала сорочка, яку носили навипуск, підперезуючи поясом, вузькі штани (порти, ногавиці, гачі), заправлені в чоботи чи онучі при личаках. Шаровари й шкіряні штани, які також застосовували, походили з культури кочовиків степової України. Головними уборами були валяна чи хутряна шапка, взуттям – постоли, черевики, чоботи, личаки, верхнім одягом – сукняна свита, хутрянний кожух.

Костюм міського простолюду давньоруської доби майже не відрізнявся від селянського. Одяг заможних містян складався з більшої кількості елементів, оздоблювався дорогими матеріалами. У чоловічому й жіночому костюмі прикрасою й водночас оберегом був пояс із коштовних матеріалів. У чоловічому костюмі він відзначався локальною своєрідністю. Станові й водночас регіональні ознаки виражали пряжки на поясах дружинників, вони як «маркувальний знак» мали вигляд гербової князівської позначки. Художню естетику жіночого вбрання підкреслювали прикраси – намиста, гривні, діадеми, фібули, персні, сережки, підвіски, браслети, які використовували під час ритуально-культових дій у якості «уречевлених замовлянь» (Б. Рибаків). У подальшому металеві прикраси разом із кам'яними намистами увійшли до декоративних оздоб жіночого українського вбрання, металеві пояси – до чоловічого. Своєрідних художніх рис давньоруському вбранню додавала символіка кольорів. Домінування білого та червоного кольорів від давньоруського часу збережено в наступні історичні періоди й набуло змісту етнічної символіки.

У підрозділі 2.3. – «Образно-художні риси традиційного українського вбрання в умовах економічних та соціально-політичних змін XIV – XVIII ст.» – висвітлено історичні особливості функціонування традиційного одягу, його мистецькі риси та об'єктивні зміни.

У XIV – XV ст. провідним суспільним станом стала шляхта, сформована із княжих та магнатських родів, започаткованих Рюриком і Гедеміном. Новим явищем було знайомство з європейською культурою та її особливостями внаслідок навчання та подорожування багатьох мешканців України Польщею, Чехією, Німеччиною, Італією, Францією. Європеїзація позначилася на поширенні в українських містах Магдебурзького права, появі ремісничих цехів, у т.ч. шевців, об'єднання яких мали значний вплив у Львові (поч. XIV ст.) та Перемишлі (1386 р.). За європейським зразком цеховики носили спеціальне корпоративне вбрання, яке вдягали на міські урочистості, народні й корпоративні, цехові свята. Художньо-естетичний вигляд та представницький образ мало вбрання, що складалося із сукняного кунтуша, цигейкової шапки, пояса, шкіряних чобіт. Відповідно до цехової ієрархії робочий одяг відрізняв майстрів, підмайстрів, учнів. Одяг у різних цехів мав відмінності, про що свідчать взірці одягу шевців Янова на Поділлі, полтавських цеховиків, київських ремісників-піхотинців і вершників Золотої

Корогви. З'ясовано, що цехова форма ремісників була типологічно близькою до вбрання міщан XV – XVIII ст.

Міський чоловічий костюм представляв верхній суконний каптан: у незаможних міщан із саморобних тканин; у міщан середнього достатку – із високоякісних місцевого виробництва чи закордонного. Для представників заможних верств верхній одяг шили з імпортованої тканини, зокрема жупани, підбиті хутром або кунтуші з розрізаними довгими рукавами. Художньо-декоративним елементом вбрання були гудзики, пояси, оздоби-обшивки шнуром. Вони, як свідчать ктиторські (патрональні) портрети стародубського міщанина Спиридона Ширая, Марка Абрамовича та ін., унаочнювали заможність та стану приналежність їхніх володарів.

Художньо довершеним був комплекс жіночого міського одягу: у незаможних – лляний; у багатих – шовковий. До нього входили сорочки на застібках або шнурівці, спідниці з дорогого атласу, парчі. Верхній одяг міщанок – кунтуші, кулани, свитки, каптани – доповнювали вибагливі шапки-кораблики з шовку, оксамиту, парчі. Взуття також свідчило про стану приналежність та статки: у незаможних – із телячої, волової, кінської шкіри, у представниць нобілітету – із перського чи турецького сап'яну різних кольорів, розшите золотом.

Мешканці малих міст, господарська діяльність і спосіб життя яких майже не відрізнявся від сільського, використовували традиційне селянське вбрання.

Костюм міщан, який у цілому був виразником стану приналежності та соціальної диференціації населення XIV – XVII ст., отримав художню завершеність та вишуканість, яка полягала в сталому комплексі вбрання, що узгоджувалося з численними декоративно-оздоблювальними елементами.

У підрозділі 2.4. – «Український традиційний костюм в умовах козащини та імперської експансії першої половини XIX ст.» – розглянуто зміни в традиційному художньому комплексі українського костюма за умов розкладу феодалізму.

Зародження в європейському суспільстві нового буржуазного ладу спричинило соціальні зрушення, супроводжувані економічними переворотами, ідеологічно-релігійною боротьбою, військовими конфліктами. Україна, де перетиналися політичні інтереси Польщі, Австрії, Туреччини, Росії, зазнала значних політичних, економічних та культурних втручань. Визвольна війна 1648 – 1654 рр. під проводом Богдана Хмельницького історично завершилася приєднанням Лівобережжя України до Росії, Правобережжя – до Польщі, а Галичини, Буковини й Закарпаття – до Австрії.

У XV – XVII ст. в Україні сформувалося козацтво – верства населення, якій належить провідна роль в еволюції українського суспільства пізнього Середньовіччя та початку Нової доби. Поява козацтва була закономірним результатом вікової боротьби землеробського населення зі степовими кочівниками, відсічі османській агресії.

Виявлено, що козацький одяг, простий у період формування Запорозької Січі, усталився у процесі стратифікації козацтва. Увібравши іноетнічні риси (тюркські, польські, народів Кавказу), козацьке вбрання ґрунтувалося на слов'янсько-українській традиційній основі. Його художню змістовність розкриває образ козака-запорожця в характерному вбранні, відтворений у народній картині «Козак Мамай», у піснях, думках, легендах. Вбрання козака складалося із жупана, кунтуша, широких шароварів, довгого й широкого пояса, високої шапки та чобіт, що в побуті був підкреслено простий, бідний, а на свята – «надзвичайно розкішний» (Д. Яворницький). За звичаєвим правом вибір костюма залежав від призначення, статків, становища в козацькій ієрархії. У XVI – XVIII ст. козацьке вбрання стало основою нової мистецької образності українського традиційного одягу.

Розвиток традиційного українського костюма у XVIII ст. відбувався в складних політичних і соціокультурних умовах. Лівобережна Україна, що входила до складу Російської імперії, була втягнута в загальнодержавний процес європеїзації, під прикриттям якої здійснювалася політика царського уряду, котрий прагнув панування над іншими народами, зокрема шляхом русифікації. «Табель о рангах» Петра I запровадив ієрархію військових та відповідних їм цивільних чинів, у результаті чого козацька старшина переводилася в російське дворянство. В аналогічній ситуації опинився костюм козацької старшини. На портретах XVIII – першої половини XIX ст. представників родини Галаганів (Чернігівський історичний музей) зображені ніжинський полковник Гнат Галаган із дружиною Оленою та їхній син полковник Григорій у козацькому вбранні, у той час як наступні покоління Галаганів зображені вже в європейських шатах. Зі зміною політичного й соціально-економічного устрою «підросійської» України одяг козацької старшини був витіснений з побуту. Традиційне вбрання побутувало в середовищі міського патриціату та в провінційних містах, де до скасування Магдебурзького права (в більшості міст України – 1832 р., у Києві – 1835 р.) його вдягали під час урочистостей.

З'ясовано, що одяг селян у зазначений період відзначався стійкими формами, майже непроникними для впливів західноєвропейської моди; у заможних селян він був близький до одягу міського власника середніх статків (за описом майна Яцька Цокотуна із с. Піски Житомирського повіту 80-х рр. XVI ст.). Селянство, яке складало більшість населення, консервативно утримувало визначальні риси національного вбрання, його традиційний художній комплекс, архаїчні елементи, колористичну гаму, що унаочнювало його образно-мистецьку цілісність.

У третьому розділі – «Українське народне вбрання в умовах розкладу феодалізму і становлення капіталістичного ладу (XIX – початок XX ст.)» – охарактеризовано етномистецькі регіональні й локальні художні ознаки одягу українців та особливості його побутування в міському середовищі.

У підрозділі 3.1. – «Регіональна варіативність селянського одягу» – простежено, як на тлі переростання феодально-кріпосницької системи в капіталістичну, подальшої індустріалізації та урбанізації Російської імперії українське народне вбрання переживало подальше перетворення.

На Середній Наддніпрянщині, де чоловіче вбрання було орієнтоване на козацький одяг, новим компонентом у другій половині XIX ст. став жилет, а в жіночому, на тлі витіснення запасок і плахт внаслідок активного використання фабричних матеріалів, змінився крій сорочок (центральні і південні райони). Художні риси утримували традиційні головні убори, у яких дівочі стрічки та жіночі очіпки продовжували застосовувати як святкові й ритуальні елементи.

У промислово розвинутих районах Слобожанщини внаслідок капіталістичних відносин у село разом із фабричними тканинами й готовими виробами були привнесені риси, характерні для російського одягу. Однак в цілому селянське вбрання не втратило традиційної художньої основи, спільної з одягом Наддніпрянщини.

На півдні України, де селянське вбрання було подібним до одягу Наддніпрянщини, Слобожанщини, Полтавщини, до регіональних належали чоловічі сорочки – чумачки та лоцманки, заправлені в штани-шаровари. Чоловічі пальта і свити, картузи виявляли вплив міста, культурну взаємодію з росіянами, молдаванами, болгарами, греками, німцями, представниками інших народів, які заселяли ці землі у XVIII – XIX ст. Урбанізаційні процеси позначилися й на жіночому вбранні, до комплексу якого входили сорочки, плахта, перга, згодом широка спідниця з фабричної тканини, тканий фартух, корсетка, а також (на Херсонщині) комплект із довгої спідниці та баски («парочка»); на Одещині у вжиток увійшло жіноче пальто з фабричної тканини – пальтісак. Усе це суттєво змінило традиційні художні риси народного одягу.

Селянське вбрання Полісся й Волині зберігало архаїчні мистецькі особливості давньоруського вбрання. Зокрема, це стосувалося декору тканим узором різними техніками. Поясний жіночий одяг із лляного полотна прикрашали тканими впоперек червоними перебірними стрічками, святкову спідницю-літник шили з вовняної декоративної тканини у вузьку смужку. До початку XX ст. традиційне вбрання одягали під час свят та ритуальних дійств і старші люди, і молодь. Наприкінці XIX ст., коли в побут київського Полісся увійшли спідниці з фабричної тканини, «кохти» із сатину, верхній короткий одяг на ваті із фабричного сукна – сачок, довге пальто – сак, вигляд народного одягу істотно втратив свою традиційну образність.

Комплекс селянського вбрання Поділля (з 1793 р. – у складі Російської імперії, з 1796 р. – Подільська губернія) зберігав риси «перехідного» типу – між буковинсько-покутським, прикарпатським і волинським (чоловічий). Високохудожнім елементом цього вбрання залишалася вишивка-виноград по цільнокроєному рукаву сорочки чорними, синіми й металевими (золотими) нитками, а також його розміщення на комірці, манищі, низу (жіночий).

Поясним жіночим одягом Поділля була полотняна або ситцева спідниця та вовняна запаска. У південних районах носили чорну горботку, оздоблену тканиною червоною смугою. Верхній одяг подолянок оздоблювали кольорові шнури, вишивка; черевики і чоботи були орнаментовані голівками цвяхів на закаблуках.

У підрозділі 3.2. – «Особливості функціонування традиційного українського одягу в міському середовищі» – виявлено подальші зміни українського народного вбрання в містах, вплив на нього економічно-виробничих та соціально-демографічних процесів.

Міський одяг українців означеного періоду еволюціонував під впливом європейської моди Парижа й Лондона, де усталився функціонально-офіційний чоловічий костюм та функціональний жіночий одяг, зорієнтовані на професійну діяльність, спорт або салонні розваги. Елементи європейської моди спускалися вниз по ієрархічній драбині – від аристократичної владної верхівки до міського плебсу. З огляду на те, що в імперії існувала висока престижність військового та цивільного мундиру – форми, яку носили чиновники, військові, викладачі, студенти, учні гімназій, військовий і цивільний мундир засвідчував соціальний статус і вищих кіл міщан, і представників буржуазії. До середини ХІХ ст. у міському вбранні розрізнялися: костюм дворянства, якому належали вищі міські цивільні та військові посади; костюм середніх прошарків – торговців, дрібних чиновників, службовців, різночинної інтелігенції; костюм фабричних робітників та ремісників; костюм мешканців околиць; костюм міської бідноти.

У європеїзованому та русифікованому українському місті другої половини ХІХ ст., чужому для корінного населення, виникали громадські рухи, які протистояли денаціоналізованому міщанському середовищу. Так, українофіли для підкреслення приналежності до української культури, мови, історії стилізували свій одяг під селянський. Однак, створивши тип етнографічного українця-«свиткомана», вони завдали цьому образу негативних рис. Національний одяг свідомо піддавався глузуванню у штучно створеному сценічному карикатурному образі «малороса», який викликав сміх химерним вбранням і мовленням суржилом, що знайшло осуд прогресивних діячів української культури.

Антагонізм між європейською модою і традиційним народним одягом використали органи імперської влади, які в боротьбі з українською культурою застосовували заходи місцевого (наказ київського поліцмейстера Б. Гюббенета) й загальнодержавного значення (репресивні циркуляри, укази, приписи). Однак завдяки протистоянню народницької інтелігенції актуалізація соціальної й національної функції традиційного вбрання набула ідеологічної визначеності: художня література, театральне мистецтво формували уявлення про українську культуру, мову, костюм як символи національного відродження. Нові погляди на народний костюм відображає, зокрема, образ студента Павла Радюка з роману І. Нечуя-Левицького «Хмари». Слепе

наслідування закордонній моді зазнало осуду з боку національно свідомої частини суспільства, як, наприклад, критика у змалюванні образу Свирида Петровича Голохвастого з комедії М. Старицького «За двома зайцями». У другій половині XIX ст., як свідчать літературні джерела, зразки образотворчого мистецтва, фотографії, поштівки, традиційне народне вбрання повернулося на вулиці Києва, Харкова, Одеси, Катеринослава, інших українських міст до побуту різночинної української інтелігенції. Український народний костюм став звичайним явищем і на українській сцені (йдеться про умовний тип українського вбрання).

Підсумовано, що у XIX – на початку XX ст. у сільському середовищі посилювалися етномистецькі регіональні та локальні ознаки народного вбрання, у міському під впливом соціально-політичних факторів відбулося спрощення, що стало наслідком динаміки цивілізаційних процесів.

В умовах утвердження України як держави та широкого інтересу до її художньої культури український національний костюм увійшов у побут кожного свідомого українця. Етнонаціональні художні особливості української сорочки нині приваблюють увагу багатьох представників закордонної еліти та звичайних громадян, що свідчить про можливе подальше вивчення українського народного вбрання як державного символу, мистецького витвору, виразника міжнаціональних зв'язків українців з іншими народами.

ВИСНОВКИ

1. Джерельну базу дослідження з означеної теми складають взірці традиційного національного українського вбрання у вигляді одягового комплексу, який був об'єктом вивчення істориків, етнографів, народознавців, філософів, культурологів, мистецтвознавців, що знайшло відображення у письмових, археологічних, етнографічних джерелах, творах мистецтва, фотоматеріалах. Аналіз наукових джерел засвідчує, що дослідження етномистецьких рис традиційного українського одягу в дореволюційній і радянській науці здійснене на основі класового підходу. Етномистецькі риси українського вбрання переважно розглядалися крізь призму понять «традиційне» (таке, що засновано на традиції або набуло характеру традицій, звичаїв, усталеності) та «народне» (таке, що створено народом та побутує в його середовищі). Набагато менше в науковій літературі використовували поняття «етномистецький» і «етнонаціональний», що відображають національний характер та художню образність народного вбрання.

2. Передумовами формування костюма українців стали історичні обставини, які віддзеркалює етнічна історія України: поява та розселення слов'ян на теренах майбутніх українських земель, утворення східнослов'янських племен, змішання культур слов'янських й неслов'янських

етносів та народів у процесі становлення українського народу. Ці процеси відобразили один із важливих аспектів самовияву слов'янства в культурно-мистецьких явищах свого часу, що мало пряме відношення до формування суспільно-політичного укладу та виявлено загально-громадські запити слов'янської спільноти. Самобутність традиційного одягу українців, його етномистецька виразність упродовж століть зберігалася в костюмі селянства, який став взірцем мистецького одягового асамблею.

3. Аналіз розвитку етнонаціональних рис українського вбрання, художніх особливостей одягового комплексу, їхніх властивостей як відображення суспільних функцій одягу в конкретних історичних умовах дав змогу виявити основні історичні періоди його формування. Послідовний історичний розвиток етномистецьких рис народного вбрання припадає на переддержавний (VI – IX ст.), ранньодержавний (XI – XV ст.) періоди, козацьку добу (XVI – XVII ст.), імперську епоху (XVIII – початок ХХст.). У процесі історичного розвитку територій України окреслилися локальні особливості національної культури й водночас – мистецькі елементи народного одягу (XVI – XVIII ст.). Художній комплекс традиційного, етновирозного, національного українського вбрання поєднує загальнослов'янські, загальноукраїнські, регіональні й локальні особливості.

4. Риси українського народного вбрання свідчать, що український національний костюм змінювався впродовж багатьох століть відповідно до етнічних, культових, ритуальних, станових, репрезентативних, національних запитів спільноти, яка його створювала. В імперській Росії значення українського вбрання було цілковито знівельоване, однак, попри несприятливі історичні обставини, національний костюм, як багатомікове художнє надбання українського народу, завдяки мистецьким та змістовно-символічним якостям залишався актуальним і надалі.

5. Укріплення Запорозької Січі, її соціальне зростання, перетворення козацтва в провідну верству надало важливого суспільного значення козацькому одягу, який набув художнього довершення і вплинув на подальший розвиток народного вбрання українців. Хоча козацький одяг належав верстві вояків, він увійшов до вжитку у ремісницькому середовищі: це корпоративний одяг ремісничих цехів Поділля, Полтави, Києва. Традиційні мистецькі елементи козацького вбрання в подальшому виявилися актуальними у вбранні представників органів міського самоврядування. Наприкінці XVIII ст. з переходом української козацької старшини в російське дворянство комплекс козацького вбрання вийшов із побуту.

6. У XIX – на початку ХХ ст. різновиди українського вбрання набули розмаїття мистецьких рис, які унаочнилися у всій повноті і в сільському, і в міському середовищі. Етновирозність українського костюму, його національна специфіка та локальні особливості відповідали регіонам Середньої Наддніпрянщині та Слобожанщини (базові елементи – козацький одяг в чоловіків, традиційні головні убори в жінок), Півдня України (базові елементи –

сорочка та шаровари у чоловіків, сорочка й плахта в жінок, змішання деталей, відповідне поліетнічності місцевого населення у XVIII-XIX ст.), Волині, Полісся та Поділля (базові елементи – архаїчний давньоруський комплекс, деталі «перехідного» типу між буковинсько-покутським, прикарпатським і волинським одягом). З другої половини XIX ст. у наслідок процесів економічно-індустріального й соціально-урбаністичного розвитку, розкладу патріархального устрою, зрушень соціальної структури, життєвих орієнтирів сільського населення, народне вбрання та його мистецька основа зазнало суттєвих змін. Однак, базуючись на цілісних принципах, вироблених у попередні століття, це вбрання зберігало риси національної, регіональної й локальної своєрідності, традиційні уявлення про красу.

7. Аналіз еволюції та трансформації мистецької образності українського вбрання в загальному контексті культурних процесів у переддержавний, ранньодержавний та імперський періоди, свідчить, що його становлення відповідало ключовим етапам виникнення, формування, створення слов'янської спільності, етносу, народності, української нації, українського народу.

8. Специфіку впливу соціально-економічних перетворень кінця XIX – початку XX ст. на етномистецькі властивості традиційного народного вбрання відобразили і зміни образності, на якій позначилися технізація економіки, світоглядна перебудова, яка вплинула на оновлене місце традиційного українського вбрання у суспільно-історичних процесах другої половини XIX – початку XX ст. Реакційній політиці імперської влади щодо народного «мужицького» костюма, здійснюваній методами його дискредитації, протистояла позиція народного руху, яка актуалізувала вжиток традиційного народного вбрання в міському середовищі. Одягання українського національного костюма стало проявом опозиційності до деспотичної влади. Уявлення про історичну та мистецьку цінність народного одягу як частини національної художньої культури підсилювалися створенням етнографічних музеїв, засобами художньої літератури, театрального, образотворчого мистецтва.

9. Художні риси українського національного народного вбрання відобразили конкретні історичні запити часу, які позначалися у виявленні найсуттєвіших стратегічних елементів одягового комплексу – етновизначних у давньоруський період, представницьких в епоху пізнього Середньовіччя, військово-представницьких та національно-акцентованих у добу Козаччини, представницько-корпоративних у Новий та Новітній час. Зміни народного вбрання, елементів його художньої образності під впливом цивілізаційних процесів є неминучим, оскільки одяг, як і всі інші культурно-мистецькі явища, постійно розвивається, віддзеркалюючи специфічні риси епохи.

10. Сучасне переосмислення ролі та місця традиційного народного вбрання українською спільнотою, активне залучення до соціальних проектів, акцій та державних свят підтверджує його життєздатність як дієвої

складової української культури та мистецтва початку ХХІ ст., що спонукає до подальшого вивчення народного вбрання, зокрема його новітніх трансформацій та перетворень, відповідних сучасному громадському попиту, національним державним інтересам та політичним викликам.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ **Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації**

1. Лавренюк О. О. Вплив давньоруської культури на формування українського вбрання / О. О. Лавренюк // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури : зб. наук. пр. – Київ : Міленіум, 2012. – Вип. ХХVІІІ. – С. 75–80.

2. Лавренюк О. О. Знаковість українського народного одягу / О. О. Лавренюк // Українська культура: зб. наук. пр. у 2-х т. – Рівне : Вид-во РДГУ, 2012. – Т. 2. – Вип. 18. – С. 193–198.

3. Лавренюк О. О. Характерні особливості одягу городян України (ХVІ – ХVІІІ ст.) / О. О. Лавренюк // Вісник КНУКіМ. Серія «Мистецтвознавство» : зб. наук. пр. – Київ : Вид. центр КНУКіМ. – 2013. – Вип. 28. – С. 94–100.

4. Лавренюк О. О. Українське козацьке вбрання: еволюція та символи / О. О. Лавренюк // Вісник КНУКіМ. Серія «Мистецтвознавство» : зб. наук. пр. – Київ : Вид. центр КНУКіМ. – 2013. – Вип. 29. – С. 74–80.

5. Лавренюк О. О. Регіональна варіативність селянського одягу Середньої Наддніпрянщини ХІХ – початку ХХ ст. / О. О. Лавренюк // Питання культурології : зб. наук. пр. – Київ : Вид. центр КНУКіМ. – 2013. – Вип. 29. – С. 194–201.

6. Лавренюк О. О. Множинність символіки українського народного вбрання / О. О. Лавренюк // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури : зб. наук. пр. – Київ : Міленіум, 2015. – Вип. 3. – С. 141–146.

АНОТАЦІЯ

Лавренюк О. О. Етнонаціональні особливості українського вбрання. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства зі спеціальності 26.00.01 – теорія й історія культури. – Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, 2016.

У дисертації комплексно розглянуто соціокультурний аспект розвитку народного українського вбрання від появи племен слов'ян (VІ – VІХ ст.) до формування нації та народу (VХ – VХVІІ ст.), поглиблення його регіональних особливостей (VХVІ – VХVІІІ ст.). Встановлено, що традиційне українське вбрання, збагачене елементами культури сусідніх та віддалених

народів, у цілісному художньому комплексі поєднує загальнослов'янські, загальноукраїнські, регіональні, локальні ознаки.

Доведено, що мистецька своєрідність традиційного одягу найбільшою мірою зберігалася в середовищі українського селянства. Станово-корпоративний зміст традиційного українського вбрання унаочнює козацький та корпоративний одяг ремісничих цехів Поділля, Полтави й Києва, традиція вжитку яких була призупинена об'єктивними та суб'єктивними історичними обставинами у XVIII ст. У XIX – на початку XX ст. народне вбрання зазнало змін унаслідок процесів індустріалізації та урбанізації. Сучасне переосмислення ролі та місця традиційного вбрання українською спільнотою, його активне залучення у спеціальних акціях доводить його життєздатність як дієвого елемента української культури XXI ст.

Ключові слова: традиційне народне вбрання, українське мистецтво, художні регіональні особливості, соціокультурне явище, художній процес.

АННОТАЦІЯ

Лавренюк О. А. Етнонациональные особенности украинского убранства. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата искусствоведения по специальности 26.00.01 – теория и история культуры. – Киевский национальный университет культуры и искусств, Киев, 2016.

В диссертационной работе комплексно исследованы этнонациональный и социокультурный аспекты развития и становления народного украинского костюма от появления племен славян (VI – IX в.) до формирования нации (XV – XVII в.), усиление его региональной выразительности (XVI – XVIII в.). Установлено, что традиционный украинский костюм, обогащенный элементами культуры соседних и отдаленных народов, является целостным художественным комплексом, который объединяет общеславянские, общеукраинские, региональные, локальные особенности.

Украинский костюм рассмотрен как отражение этнической истории края: от заселения будущих украинских земель племенами славян до формирования нации и народа, которое проходило в условиях смешания региональных культур и контактов с другими этносами и повлияло на региональные разновидности народной одежды XIX – XX в.

Отмечено, что генезис и сложение народного костюма является длительным процессом. Его эволюционно-поступальное движение не исключает резких социально-политических изменений, которые меняют характер одежды. Последовательное историческое развитие народного костюма проходило в славяно-древнерусскую эпоху (VI – XIV в.), козацкий (XVI – XVIII в.) и имперский (XVII – начало XX в.) периоды, фазами которого была феодализация края и закрепощение части украинского общества (XVIII в.), а со временем – дальнейшая капитализация

социума (XIX – начало XX в.). Этнокультурное своеобразие традиционной одежды дольше всего сохранялось в среде сельского населения, где обрело черты регионального и общеукраинского этносимвола.

Установлено, что сословно-корпоративное значение традиционного украинского костюма воплотил козацкий наряд, который повлиял на цеховой костюм ремесленников Подолья, Полтавщины, Киевщины. В конце XVIII в. с переходом украинской козацкой старшины в русское дворянство комплекс козацкого убранства утратил актуальность.

Прослежено, что со второй половины XIX в. народный украинский костюм вследствие экономических и социальных процессов (индустриализация, урбанизация), смены традиционного патриархального уклада и социальной структуры, жизненных ориентиров сельского населения постоянно менялся, но удерживал ценностные принципы, накопленные столетиями.

Выявлено, что в условиях национально-культурного возрождения XIX – начала XX в. актуализация традиционной одежды в городе и в селе произошла также под влиянием сценического костюма, в результате чего появился условный тип народного (сельского) убранства без прямых этнографических аналогов, однако основанный на реальных первоисточниках преимущественно Среднего Поднепровья.

Подытожено, что изменения народного костюма под влиянием цивилизационных процессов неизбежны, поскольку он постоянно развивается, отражая черты исторической эпохи. Переосмысление роли и значения традиционного комплекса народной одежды в украинском обществе, его активное задействование в специальных акциях доказывает его жизнеспособность как важного элемента современной украинской культуры.

Ключевые слова: традиционный народный костюм, украинское искусство, художественные региональные особенности, социокультурное явление, художественный процесс.

SUMMARY

Lavrenyuk Olha. Ethnic Features of Ukrainian Dress in Sociocultural Context. – Manuscript.

Dissertation for a degree of candidate of art criticism, specialty 26.00.01 – Theory and History of Culture. – Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv Ministry of culture of Ukraine, 2016.

The research is devoted to comprehensive study of the ethnic Ukrainian dress' peculiarities. The author analyses the ethnic and socio-cultural aspects of Ukraine's history from settlement by Slavic tribes to nation-building as the basis of folk clothing' formation and development. There is also stressed the deepening of local features of folk clothing in the XVI – XVIII centuries as a reflection of social and political changes.

The traditional Ukrainian dress, which is a reflection of folk arts and culture, combines Slavic, Ukrainian nationwide, regional and local features in a holistic art complex. It is established that for the long time the costumes of Ukrainian peasant reflected the ethnic originality of Ukrainian traditional dress and became a regional and nationwide ethnic symbol. The corporate content of Ukrainian traditional dress exemplifies the Cossack and corporate clothing of the craft guilds from Podillia, Poltava and Kyiv.

From the second half of XIX century the folk clothing has changed as a result of industrialization and urbanization processes. The author emphasizes the conventional type of folk (peasant) costume which had no direct ethnographic analogies, but based on primary sources of real models of the Middle Dnieper.

Rethinking the role and importance of traditional folk clothing, its involvements in special events improve its viability as an effective element of modern Ukrainian culture.

Key words: folk clothing, ethnic-national peculiarities, socio-cultural factors, traditional clothes complex, artistic process.